

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОКУРОРОМ ПОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Юрчишин Павло Васильович

*аспірант 4-го року очної форми навчання аспірантури,
Київський університет права Національної академії наук України
м. Київ, Україна*

Президент України підписав Закон про затвердження Указу Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» № 4857-ІХ від 28.04.2026 [1].

Події 24 лютого 2022р. є своєрідною перевіркою стійкості та ефективності кримінального процесуального законодавства України, вимагаючи системних та комплексних змін у всіх аспектах, зокрема, у контексті військового конфлікту, а тому слід звернути увагу на внесення змін та доповнення до ст. 271 КПК України.

Зокрема, проведення негласних слідчих (розшукових) дій (далі – НСРД) в ході оперативно-розшукової діяльності та у кримінальних провадженнях, відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) є важливим та часто незамінним інструментом у сфері виявлення, розкриття злочинів та належного документування протиправних дій та намірів окремих осіб чи угруповань. Однією із таких НСРД є контроль за вчиненням злочину, який згідно зі ст. 271 КПК може здійснюватися у випадках наявності достатніх підстав вважати, що готується вчинення або вчиняється тяжкий чи особливо тяжкий злочин, та проводиться в таких формах: 1) контрольована поставка; 2) контрольована та оперативна закупка; 3) спеціальний слідчий експеримент; 4) імітування обстановки злочину. Серед цих форм окремо можна виділити спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину, які є новелами у кримінальному процесуальному законодавстві України, оскільки до прийняття чинного КПК у 2012 році, вони не проводились та свого нормативного закріплення не мали.

Слід також сказати, що науковцями мало уваги приділено цій темі, не враховуючи дослідження певних її аспектів окремими науковцями, серед яких С.В. Абдул, О.В. Болгар, М.Л. Грібов, А.Л. Даль, Г.Р. Крет, С.І. Ніколаюк, Р.А. Радченко, Р.В. Суворова. Все це вказує на її актуальність та необхідність подальшого опрацювання.

Насамперед доцільним бачиться з'ясування поняття та сутності спеціального слідчого експерименту, як це бачиться на сьогодні

науковцями у їх дослідженнях та у правозастосовній практиці. Слід сказати, що у КПК не міститься дефініції цієї форми контролю за вчиненням злочину.

У ч. 5 ст. 271 КПК вказується, що «порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством» [2].

Визначення дається у підзаконному акті – в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 16 листопада 2012 року. Згідно п. 1.12.4 названої Інструкції спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [3].

Роз'яснення цього положення дав Верховний Суд у постанові від 12 травня 2021 року у справі № 750/10362/17, провадження № 51-5319 км 20. Суд звернув увагу на те, що однією з ознак спеціального слідчого експерименту є мета його проведення, зокрема перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення злочину. При цьому, тяжкість вчиненого злочину є необхідною умовою проведення цієї НСРД.

Інша ознака спеціального слідчого експерименту полягає у тому, що під час його проведення допускається використовувати не лише природні (звичайні) умови, а й створювати штучну обстановку або штучні умови. Такий висновок випливає із визначення поняття «спеціальний слідчий експеримент» наданого в Інструкції, а саме: що це «створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної».

Отже, обстановка повинна відповідати наступним вимогам: 1) вона повинна складатися на основі інформації про злочинну діяльність особи, наявної в слідчого або оперативного підрозділу; 2) ця обстановка повинна бути максимально наближеною до презюмованої злочинної діяльності особи, щодо якої проводиться експеримент.

Фактичним початком спеціального слідчого експерименту слід вважати дії зі створення штучної обстановки, незалежно від дій особи, щодо якої проводиться такий експеримент [4].

Неоднозначне трактування у науковців та практиків викликає питання про те, за чієм рішенням має проводитися спеціальний слідчий експеримент – прокурора чи слідчого судді за постановою прокурора. Здавалося б, ніяких складнощів з цього питання виникати не повинно, оскільки у ч. 4 ст. 246 КПК чітко закріплено положення про те, що право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право виключно прокурор.

Якщо акцентувати увагу на спеціальному слідчому експерименті, то слід сказати, що у практиці правоохоронних органів, які уповноважені на проведення НСРД, та нерідко під час розгляду кримінальних проваджень в судах різних інстанцій трапляється чимало помилок та прогалин, зумовлених неправильним трактуванням самої суті цієї слідчої (розшукової) дії, порушеннями процесуального порядку її проведення, недостатнім досвідом слідчих чи оперативних співробітників при застосуванні ст. 271 КПК, та іншими чинниками, на які слід звернути увагу більш пильно. Слід сказати, що у КПК не міститься дефініції цієї форми контролю за вчиненням злочину.

У ч. 5 ст. 271 КПК вказується, що «порядок і тактика проведення контрольованої поставки, контрольованої та оперативної закупки, спеціального слідчого експерименту, імітування обстановки злочину визначається законодавством» [2].

Визначення дається у підзаконному акті – в Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні, яка затверджена спільним наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України № 114/1042/516/1199/936/1687/5 16 листопада 2012 року. Згідно п. 1.12.4 названої Інструкції спеціальний слідчий експеримент полягає у створенні слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної, з метою перевірки дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішень щодо вчинення злочину [3]. Роз'яснення цього положення дав Верховний Суд у постанові від 12 травня 2021 року у справі № 750/10362/17, провадження № 51-5319 км 20. Суд звернув увагу на те, що однією з ознак спеціального слідчого експерименту є мета його проведення,

зокрема перевірка дійсних намірів певної особи, у діях якої вбачаються ознаки тяжкого чи особливо тяжкого злочину, спостереження за її поведінкою та прийняттям нею рішення щодо вчинення злочину. При цьому, тяжкість вчиненого злочину є необхідною умовою проведення цієї НСРД. Інша ознака спеціального слідчого експерименту полягає у тому, що під час його проведення допускається використовувати не лише природні (звичайні) умови, а й створювати штучну обстановку або штучні умови. Такий висновок випливає із визначення поняття «спеціальний слідчий експеримент» наданого в Інструкції, а саме: що це «створення слідчим та оперативним підрозділом відповідних умов в обстановці, максимально наближеній до реальної».

Отже, на наш погляд, обстановка повинна відповідати наступним вимогам: 1) вона повинна складатися на основі інформації про злочинну діяльність особи, наявної в слідчого або оперативного підрозділу; 2) ця обстановка повинна бути максимально наближеною до презюмованої злочинної діяльності особи, щодо якої проводиться експеримент [5].

Фактичним початком спеціального слідчого експерименту слід вважати дії зі створення штучної обстановки, незалежно від дій особи, щодо якої проводиться такий експеримент [4]. Неоднозначне трактування у науковців та практиків викликає питання про те, за чий рішенням має проводитися спеціальний слідчий експеримент – прокурора чи слідчого судді за постановою прокурора. Здавалося б, ніяких складнощів з цього питання виникати не повинно, оскільки у ч. 4 ст. 246 КПК чітко закріплено положення про те, що право прийняти рішення про проведення такої негласної слідчої (розшукової) дії, як контроль за вчиненням злочину, має право виключно прокурор.

У тих же випадках, коли виникає необхідність тимчасового обмеження конституційних прав особи, воно має здійснюватися в межах, які допускаються Конституцією України, на підставі рішення слідчого судді згідно з вимогами КПК (ч. 8. ст. 271 КПК).

Висновок. Пропонується ч. 5 ст. 271 КПК України викласти такій редакції «Контроль за вчиненням злочину, а саме контрольована поставка, контрольована та оперативна закупки, спеціальний слідчий експеримент та імітування обстановки злочину, здійснюються з дотриманням принципів кримінального процесуального прав та загальних положень негласних слідчих (розшукових дій).

Література:

1. Указ Президента України «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» № 4857-IX від 28.04.2026 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4857-IX#Text>

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88. Із змінами і доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

3. Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні». Затверджена Наказом Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Служби безпеки України, Адміністрації Державної прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5/. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

4. Постанова колегії суддів Третьої судової палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 12.05.2021 р. у справі № 750/10362/17, провадження № 51-5319 км 20. URL: https://zakon.cc/court/document/read/96933490_0036f259.

5. Юрчишин П. В. Криміналістичні особливості проведення слідчого експерименту як форма контролю за вчиненням злочину. *IV Наукові читання пам'яті Ганса Гросса* : збірник тез міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 09 грудня 2024 року). Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2025. С. 84–85. <https://archer.chnu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/12115>